

Stefna um tómsunda- og félagsstarf barna og ungmenna 2020-2030

*Tillaga æskulýðsráðs, með fyrirvara um breytingar vegna vinnu við aðgerðaráætlun

1. Tómsunda- og félagsstarf barna og ungmenna

Starf með börnum og ungmennum, sem þessi stefna nær til, er ákvarðað út frá 1. grein æskulýðslaga nr. 70 frá 2007 og er skilgreint sem **skipulögð** „...félags- og tómsundastarfsemi þar sem börn og ungmenni starfa saman í frístundum sínum að hugsjónum, markmiðum og áhugamálum sem þau sjálf meta að verðleikum.“ Lögin skilgreina jafnframt að starfið skuli hafa „...félags-, forvarna, uppeldis- og menntunarlegt gildi þess sem miðar að því að auka mannkosti og lýðræðisvitund þátttakenda.“ Að lokum er tiltekið í lögunum að í „... öllu starfi með börnum og ungmennum skal velferð þeirra höfð að leiðarljósi og þau hvött til frumkvæðis og virkrar þátttöku.“

Til hvers konar starfsemi stefnan nær er frekar skilgreint í 2. grein laganna, eða að starfið nái til:

1. “Starfsemi félaga og félagasamtaka sem sinna æskulýðsmálum á frjálsum áhugamannagrundvelli, enda byggist félagsstarfsemin fyrst og fremst á sjálfböðastarfi og eigin fjármögnun.
2. Æskulýðsstarf á vegum ríkis og sveitarfélaga og í skólum, að svo miklu leyti sem við á og önnur lög og aðrar reglur gilda ekki um.
3. Aðra starfsemi þar sem einkum er sinnt ófélagsbundnu æskufólki í skipulögðu æskulýðsstarfi.”

Lögin miðast við starf barna og ungmenna, einkum á aldrinum 6–25 ára. Önnur lög og stefna er til um íþróttastarf og því nær þessi stefna ekki til þess.

Samkvæmt skilgreiningu Íðorðabanka (<https://idord.arnastofnun.is/leit/tómsundir>) eru tómsundir síðan skilgreindar sem “Meðvituð athöfn í frítíma sem byggir á frjálsum vali einstaklingsins, skapar tækifæri til reynslu og hefur jákvæð áhrif á velferð og lífsgæði.”

Til samræmis við tilmæli ráðherranefndar Evrópuráðsins til aðildarríkjanna, nr. CM/Rec(2017)4, er í stefnunni lögð áhersla á að tryggja ramma, löggjöf, sjálfbært fyrirkomulag og úrræði, og skilvirka samræmingu við aðra geira.

2. Leiðarljós og framtíðarsýn

Á Íslandi er fjölbreytt og spennandi tómsunda- og félagsstarf fyrir börn og ungmenni, sem öll hafa jöfn tækifæri til virkrar þátttöku.

Starfið byggir á gagnreyndri þekkingu og traustum rekstrargrunni, er faglegt, öruggt og aðgengilegt fyrir alla. Stjórnvöld og samfélagið viðurkenna mikilvægi tómsunda- og félagsstarfs og menntunarlegt gildi þess, laga- og rekstrarrammi starfsins er skýr og vettvangurinn áhugaverður fyrir bæði starfsfólk og öfluga sjálfböðaliða.

3. Stefna

Stefnan sem hér er sett fram snýst um tilgang, inntak, fyrirkomulag og umgjörð tómsunda- og félagsstarfs barna og ungmenna. Stefna og markmið eru sett fram fyrir helstu þætti tómsunda- og félagsstarfs barna og ungmenna. Með stefnunni eru dregin fram þau atriði sem mikilvægt er að forgangsraða á næstu árum, til að stuðla að uppbyggilegri framþróun í tómsunda- og félagsstarfi barna og ungmenna. Þau atriði sem koma fram eiga við um tómsunda- og félagsstarfið almennt, án tillits til þess hvaða rekstrar- eða skipulagsaðili stendur fyrir starfinu, út á

hvað starfið gengur eða fyrir hverja eða hvaða aldur það er. Þeir aðilar sem skipuleggja og annast slíkt tómtunda- og félagsstarf bera ábyrð á að útfæra stefnuna í starfi sínu og þá með sérstakar þarfir þátttakenda í huga og að starfið taki tillit til fjölbreytileikans.

A. Framboð og inntak tómtunda- og félagsstarfs

Lýðræði er síbreytilegt, mótað og þróað af aðstæðum og kynslóðum hverju sinni. Til þess að lýðræði megi halda áfram að þróast og dafna þá þurfa börn og ungmenni að hafa hlutdeild í samfélaginu og vera virkir þátttakendur, en þar er gildi skipulags tómtunda- og félagsstarfs ótvírætt, sem og forvarnarhlutverk þess. Með þátttöku í skipulögðu tómtunda- og félagsstarfi fá börn og ungmenni tækifæri til að taka þátt á sínum forsendum, þroskast í öruggu umhverfi og um leið styðja við grunnildi þessi að búa í lýðræðislegu samfélagi.

Barnasáttmáli Sameinuðu þjóðanna var lögfestur á Íslandi þann 20. febrúar 2013. Í honum er meðal annars kveðið á um rétt barna til tómtunda og skapandi starfs. Á því er byggt að börn og ungmenni eigi rétt á að taka þátt í skipulögðu tómtunda- og félagsstarfi á eigin forsendum, það sé ætlað til hagsbóta börnum og ungmönnum og eigi ekki að fela í sér óþarfa kvaðir. Skipulagt tómtunda- og félagsstarf á að mæta börnum og ungmönnum þar sem þau eru stödd. Þau þurfa og eiga rétt á að velja úr fjölbreyttum verkefnum í skipulögðu starfi, sem tekur mið af stöðu og áhuga þeirra hverju sinni. Skipulagt tómtunda- og félagsstarf þarf því að vera sveigjanlegt og aðlagast að síbreytilegu umhverfi og hugarefnum ungs fólks. Starfið þarf líka að vera skapandi, aðgengilegt, öruggt, skemmtilegt, alvarlegt og fullt af leik. (Ráðherranefn Evrópuráðsins, 2017) Börnin og ungmennin eru þungamiðjan í tómtunda- og félagsstarfi. Þau eru nútíðin og framtíðin, með hugmyndir til að efla og þróa samfélagið og áhuga á að koma verkefnum og málefnum í framkvæmd. Þátttaka í skipulögðu tómtunda- og félagsstarfi er þar mikilvægur vettvangur samfélagslegrar þátttöku og stuðlar að mannréttindum, félagslegri aðild, skoðanaskiptum, jafnrétti og virkri þátttöku. Skipulagt tómtunda- og félagsstarf er þannig í grundvallaratriðum félagsleg þjálfun, sem hefur áhrif á mótun einstaklingsins og samfélagsins.

Stefna um framboð og inntak tómtunda- og félagsstarfs

Til staðar er fjölbreytt framboð af innihaldsríku tómtunda- og félagsstarfi fyrir börn og ungmenni, sem hefur m.a. félags-, forvarnar-, uppeldis- og menntunarlegt gildi.

Markmiðin eru að

1. Mennta- og menningarmálaráðuneytið styðji við fjölbreytt framboð tómtunda- og félagsstarfs, sem:
  - a. er mótað út frá hagsmunum og á forsendum barna og ungmenna, með jafnræði í huga og út frá þörfum þeirra og samfélagsins á hverjum tíma
  - b. grundvallast á aðkomu barna og ungmenna að skipulagningu og ákvarðanatöku, að teknu tilliti til getu, áhuga, aldurs og þroska hvers og eins
  - c. gefur þátttakendum færi á að öðlast færni, læra og vaxa með þátttöku í reynslunámi, sem fellur að skilgreiningum um hálfformlegt¹ og óformlegt² nám
  - d. gefur þátttakendum möguleika á að prófa sig áfram, afla sér nýrrar þekkingar og finna áhugasvið sitt og braut í lífinu

¹ Nám sem á sér stað hjá skilgreindum aðila og stendur yfir tiltekið tímabil. Þátttakandi getur verið formlega skráður og námið getur haft skilgreind uppeldis- og menntunarmarkmið. Yfirleitt er ekki veitt formleg vottun en gjarnan viðurkenning. (<https://idord.arnastofnun.is>)

² Nám sem felur í sér skipulagt starf sem ekki er beinlínis hugsað sem nám (hvað víðvíkur námsmarkmiðum, námstíma eða námsstuðningi). Óformlegt nám er með ásetningi af hálfu þátttakandans. (<https://idord.arnastofnun.is>)

- e. er fjölbreytt og gefur börnum og ungmennum tækifæri til að takast á við allskyns aðstæður í samskiptum og samstarfi við annað fólk, í öruggu umhverfi og á jafningjagrundvelli
  - f. stuðlar að fræðslu fyrir börn og ungmenni um almenn réttindi sín og skyldur, sem og réttindi jaðarhópa, og gefur þeim tækifæri til að beita þeim
  - g. virðir skoðanir barna og ungmenna og er uppbyggilegur vettvangur fyrir þátttakendur til að koma sjónarmiðum sínum á framfæri
  - h. leggur áherslu á að samsetning hópa sé fjölbreytt er varðar bakgrunn og reynslu, m.a. jaðarhópa.
2. Fagleg gæðaviðmið eru forsenda fjármögnunar til þeirra sem standa fyrir starfinu, til samræmis við umfang starfseminnar.

B. Rekstrar- og starfsumhverfi tómstunda- og félagsstarfs

Þeir aðilar sem standa að skipulögðu tómstunda- og félagsstarfi geta starfað á afar fjölbreyttan hátt og unnið með ólík viðfangsefni.

Tómstunda- og félagsstarf getur þannig verið skipulagt af frjálsum félagasamtökum, sveitarfélögum, stofnunum eða öðrum sem standa fyrir skipulögðu starfi. Starfið getur verið á ábyrgð starfsfólks eða sjálfboðaliða en er alltaf í samráði við og með virkri þátttöku barna og ungmenna í starfinu og ákvarðanatökunni. Algengt er að samtök og stofnanir sem standa að slíku tómstunda- og félagsstarfi byggja starfsemi sína í kringum ákveðinn hóp barna eða ungmenna, ákveðið áhugamál eða ákveðið málefni. Tómstunda- og félagsstarf sem byggir starfsemi sína í kringum ákveðinn hóp eru t.d. félagsmiðstöðvar sveitarfélaga sem hafa það hlutverk að standa fyrir starfi sem er aðgengilegt fyrir alla sem eru á tilteknum aldri á tilteknu svæði. Tómstunda og félagsstarf sem byggir starfsemi sína í kringum ákveðið áhugamál eru t.d. æskulýðssamtök eða minni hópar sem sameina börn og ungmenni í félagslegum tilgangi eða með áhuga til að leggja stund á áhugamálið saman. Tómstunda- og félagsstarf sem skipuleggur starfsemi sína í kringum málefni eru t.d. æskulýðssamtök sem sameina börn og ungmenni með ákveðnar lífsskoðanir, til að berjast fyrir ákveðnum hagsmunum og/eða málefnum.

Tómstunda- og félagsstarf getur líka verið sjálfsprottið hjá óformlegum hópi barna og ungmenna sem hefur áhuga á að vinna að og halda úti verkefnum, til lengri eða skemmri tíma. Slík verkefni geta verið tækifæri fyrir samtök og stofnanir til að virkja fleiri og áhugasöm börn og ungmenni en það getur líka verið leið fyrir börn og ungmenni til að framkvæma verkefni og taka þátt í tómstunda- og félagsstarfi án aðkomu stofnana og samtaka.

Hver sem skipuleggjandi starfsins er, sem og hvernig sem skipulag þess er, þá byggir starfsemin á sameiginlegum grunni sem er lagaumhverfið, rekstrarforsendurnar og leikreglur í kringum starfið, aðgengi og öryggi þátttakenda.

Stefna um rekstrar- og starfsumhverfi tómstunda- og félagsstarfs

Forsenda öflugs starfs og lengri tíma uppbyggingar er að rekstrar- og starfsumhverfi tómstunda- og félagsstarfs barna og ungmenna er traust, faglegt, öruggt og aðgengilegt fyrir alla.

Markmiðin eru að

1. Lagarammi rekstraraðila í tómstunda- og félagsstarfi er skýr, ábyrgð og skyldur þeirra aðila sem sinna starfinu skilgreindur og lagaramminn styður við rekstur og þróun starfsins.
2. Gæðaviðmið fyrir rekstur og stjórnun eru forsenda rekstrarfjármögnunar til þeirra sem standa fyrir starfinu, til samræmis við umfang starfseminnar.
3. Aðstaða og tæki sem stuðla að jöfnu aðgengi, faglegu starfi og þróun þess er til staðar.
4. Aukin fjárframlög til reksturs landssamtaka æskulýðsfélaga eru tryggð og jafnræðis gætt við úthlutun fjármagns.
5. Öll börn og ungmenni hafi aðgang að og jöfn tækifæri til þátttöku

6. Tómstunda- og félagsstarf er öruggur vettvangur allra barna og ungmenna
7. Aðilar tómstunda- og félagsgeirans starfa saman í sameiginlegum málum, með það að markmiði að bæta starfið.
8. Tómstunda- og félagsgeirinn er í samstarfi við aðra viðeigandi aðila í þeim málum sem eru sameiginleg, með það að markmiði að bæta starfið og tryggja samræmi milli málaflokka.

C. Mannauður sem undirstaða tómstunda- og félagsstarfs

Í tómstunda- og félagsstarfi barna og ungmenna starfar bæði starfsfólk og sjálfboðaliðar. Slíkt starfsfólk og sjálfboðaliðar eru lykilaðilar samtaka og stofnana þegar kemur að því að tryggja að starfið sé innihaldsríkt og að það hafi forvarnar-, uppeldis- og menntunarlegt gildi fyrir þátttakendur.

Nám í tómstunda- og félagsfræði er grunnur að faglegri framþróun. Starfsfólk og sjálfboðaliðar þurfa að búa yfir þekkingu og færni til að skapa öruggt umhverfi sem börn og ungmenni sækja í. Einnig þarf það að búa yfir þekkingu og færni í að styðja við nám og þroska þátttakenda, sem og læsi og fagmennsku á það hvenær þátttakendur tjá sig og hafa áhrif og hvenær þátttakendur stjórna alfarið. Áhersla starfsfólks og sjálfboðaliða er að styðja sífellt við og efla börnin og ungmennin á sama tíma og það vinnur að því að gera sig óþörf.

Stefna um mannauð sem undirstöðu tómstunda- og félagsstarfs

Til staðar er hæft og faglegt starfsfólk og/eða sjálfboðaliðar fyrir tómstunda- og félagsstarf barna og ungmenna.

Markmiðin eru að

1. Auka nýliðun í hópi starfsfólks og sjálfboðaliða
2. Minnka brottfall sjálfboðaliða og starfsmannaveltu starfsfólks.
3. Hvatar til nýsköpunar og framþróunar í starfinu eru til staðar, fyrir starfsfólk og sjálfboðaliða.
4. Samfelld fræðsla, símenntun og þjálfun er í boði fyrir starfsfólk, sjálfboðaliða og rekstraraðila.
5. Starfsfólk og sjálfboðaliðar eru meðvituð um skyldur sínar og ábyrgð í starfi.

D. Rannsóknir og þróun í tómstunda- og félagsstarfi

Í tómstunda- og félagsstarfi er jafn mikilvægt og í annarri starfsemi að vita stöðuna, hvaða árangur er að nást og hvað virkar eða virkar ekki. Slíkt er forsenda þess að starfið sé börnum og ungmönnum til sem mestrar hagsbóta, og að fólki, fjármunum og öðrum þjörgum til starfsins sé varið með sem skilvirkustum hætti.

Rannsóknir gegna þar lykilhlutverki og eru forsenda framþróunar og nýsköpunar. Bæði reglubundnar og einstakar rannsóknir skipta máli, rannsóknir sem skoða heildina og rannsóknir sem skoða valda hluta starfsins í grasrótinni. Þar sem fé sem varið er til rannsókna er takmarkað er jafnframt mikilvægt að rannsóknargögn og niðurstöður nýtist sem flestum.

Rannsóknir ná, eðli málsins samkvæmt, til fortíðar og nútíðar. Þegar kemur að framtíðinni þá er nýsköpun og þróun oft drifin af breytingum í samfélaginu, nýjum væntingum þátttakenda og þroska fræðigreina. Mikilvægt er að styðja við slíka þróun, en eins og kostur er þá á grunni gagnreyndra aðferða og rannsókna.

Stefna um rannsóknir og þróun í tómstunda- og félagsstarfi

Virkt og faglegt rannsóknarstarf, gagnreynd þekking og nýsköpun eru undirstaða gæða í tómstunda- og félagsstarfi og uppbyggilegrar þróunar þess.

Markmiðin eru að

1. Upplýsingar um og aðgengi að rannsóknargögnum og nýsköpunarverkefnum sem nýtast starfinu og greitt er fyrir af almannafé, eru aðgengilegar öllum, að uppfylltum aðgengisreglum og skilyrðum um trúnað og persónuvernd.
2. Gagnreyndar aðferðir og rannsóknir, innlendar og erlendar, eru notaðar til framþróunar í starfinu.
3. Efla rannsóknir tengdum tómstunda- og félagsstarfi barna og ungmenna
4. Samstarf frjálsra félagasamtaka/sveitarfélaga og háskólasamfélagsins í nýsköpun og þróun er aukið.

EKKI TIL UMSAGNAR